

Ольга ЛЯШКО

Головна зберігачка фондів
Національного заповідника
«Глухів»

ПАСКІВНИК

Уміння самостійно пекти хліб чи паски – особлива гордість кожної господині. А який аромат стоїть по всьому будинку, коли рум'яний хліб випікається в духовій шафі! Щоб випічка була неповторною, сучасні крамниці пропонують хлібопекарські форми, які різняться за конфігурацією та матеріалом. У нашій статті якраз і піде мова про посуд, який використовували наші прапрабабці для випікання обрядового хліба до Великодня. Пасківник – глиняна форма, яка відігравала особливу роль у традиційній культурі українців кінця XIX – початку XX ст.

Нещодавно музейний фонд Національного заповідника «Глухів» поповнив свою колекцію двома керамічними виробами, дуже схожими на сучасні вазони для квітів. В ході детального огляду було зроблено висновок, що це не що інше, як пасківники кінця XIX – початку XX ст. Вони мають циліндричну форму. На тулубі, вірогідно від постійного використання, утворилися тріщини, які по колу скріплені дротом. Зовні на виробі присутні сліди кіптяви, всередині вони покриті «медовою» поливою жовтого кольору. Один пасківник (об'ємом 3 л) має відігнуте вінце і тулуб, прикрашене рельєфними вертикальними вдавненнями жолобками. На тулубі з одного боку прикріплено «вух» (ручку для тримання). Другий пасківник менший за об'ємом (1,5 л), має прямі вінця, а ручка, яка кріпилася до гладкого недекорованого тулуба, зламана. Цей керамічний посуд зроблений із глини червоно-коричневого кольору.

Глина – традиційний матеріал, який застосовувався при виготовленні посуду. Глиняні вироби мали більш товсті стінки, ніж металевий або скляний посуд, а їжа в них готувалася повільніше

Керамічні пасківники. Фонди Заповідника

завдяки рівномірному нагріву. Сама глина регулює температуру, тому у стравах, приготованих у керамічному посуді, зберігається максимальна кількість корисних речовин і вітамінів. Пористі стінки дозволяють тривалий час зберігати тепло, не осідати замішаному тісту, доводячи його до необхідного стану.

Паска, як і переважна більшість українського хліба, має круглу форму. Вона асоціюється зі знаком сонця. Щоб придати виробу таку форму, тісто на шматку полотна викладали у солом'яник або дерев'яну миску, потім перекладали його на лопату і садили в піч у спеціально обкладені так звані форми з кам'яної або глиняної маси. Пізніше паски стали випікати у спеціальних глиняних формах. Відповідно до регіону їх називали «тазиками», «бабниками», «пасківниками», а форма виробів залежала від практичного застосуван-

ня та місцевих уподобань. У нашому регіоні переважно виготовляли пасківники «вузького типу» об'ємом від 1 до 6 літрів. Вони могли бути великими (до 50 см), середніми (до 20 см), малими (від 10 до 15 см), прямої чи циліндричної форми, з ручкою для тримання з однієї сторони, рідше з двох. Стінки пасківників зазвичай були гладкими, недекорованими, інколи прикрашеними вертикальними вдавненнями.

Так звані «тазики» традиційно виготовляли у Наддніпрянщині. Їх розлогі форми (шириною від 20 см і об'ємом до 2-х л) залежали від кута нахилу стінок відносно денця. Поверхня стінок декорувалася рельєфними, втиснутими в середину жолобками. Зазвичай їх завершували хвилястим краєм, змодельованим вже після виготовлення на гончарному колі. Інколи верхню частину посудини декорували крапками, кружальця-

← ми або овалами.

На Західній Буковині паски випікали у формах з «вухами» – ручками з обох сторін. Вони ще мають назву «бабник». Фігурні форми висотою від 10 до 20 см мали невисокий колоноподібний пустотілий виступ посередині; всередині переважно були вкриті «медовою» поливою жовтого кольору. Зовні вироби мали рельєфну поверхню, були декоровані вузькою смужкою поливи зеленого або жовтого кольорів, яка вкривала вінця і надавала посудині ошатності.

До Великодня господині готувалися заздалегідь. У гончаря вони завчасно замовляли нову макітру для вчинення тіста й кілька новеньких пасківників для випічки. За випеченими пасками визначалося, яким буде рік: якщо вони вдавалися високими, рівними та рум'яними – рік мав бути багатим, врожайним та щасливим; маленькі та кривобокі паски символізували для господині не досить вдалий рік. Випікання паски було справжнім обрядовим дійством, а готова випічка – витвором мистецтва. Перед тим, як готувати тісто, жінки наводили лад у хаті – білили, прибирали. Потім одягали свіжу білу сорочку і бралися за справу тільки з чистими й світлими думками, у спокійному й гарному настрої. Цього дня кожен у родині намагався не гніватися і не сваритися. Коли ставили паску у піч, а згодом виймали – обов'язково читали молитву. Найчастіше господині випікали великодній хліб у Чистий четвер. Паску прикрашали виготовленими з тіста

Великодні паски

хрестиками, кісками та голубами. Пізніше випічку почали оздоблювати збитими білками з цукром, кольоровим пшоном або маком.

Сьогодні випікання паски займає значно менше часу. Достатньо звечора замісити тісто, покласти його в тепло, аби на ранок, щойно прокинувшись, можна було відразу замішувати па-

ски і ставити їх у електричну піч. А як би хотілось, щоб глухівські господині продовжували традиції і звичаї своїх прабабусь. Можливо, прочитавши цю статтю, хтось знайде у своєму господарстві такий глиняний пасківник і спробує спекти паску саме у ньому, відчувши унікальний енергетичний зв'язок з пращурами.

18 лютого 2022 року виставкова зала Національного заповідника «Глухів» стала культурним майданчиком для презентації виставки авторських акварелей «Край, мій рідний край!» художника Валентина Бородача, уродженця с. Воргол, що на Крелевеччині. Автор представив 40 робіт, виконаних у техніці акварелі. Сюжети творів прості та зрозумілі кожному українцю, хто виріс у сільській місцевості: звичайні будиночки, старовинний місток, криниця, косовиця, церква, природа у різні пори року («Березень у березняку», «Зима. Перший раз через ставок», «Осінні тихі небеса»). Від них віє своїм, рідним, тим, що знаходиться десь у глибині душі...

На сьомий день після відкриття виставка була демонтована. 24 лютого назавжди розділило наше життя на «до» і «після». Але війна навчила нас ще більше бачити красу рідної землі, поважати простих людей, які стали на її захист. А наступні виставки ще обов'язково відбудуться, і все буде Україна!

Остання виставка мирного часу

Воргол. Акварель Валентина Бородача

Людмила АРТЕМОВА

Наукова співробітниця
Національного заповідника
«Глухів»

Солодка високорентабельність або чому цукроваріння сприяло розвитку благодійних атракцій Терещенків у Глухові

Цукор – один із найважливіших продуктів харчування, який відрізняється високою калорійністю, легко засвоюється організмом і має великий енергетичний запас.

Як і все в цьому світі, цукор має свою історію. Імовірно, солодкий порошок з цукрової тростини вперше почали виготовляти в Індії в I ст. до нашої ери. Слово «цукор» походить від індуського «саккара», що означає солодкий, пісок, піщинка, і має близьке звучання у різних мовах.

Після відкриття європейцями Нового світу та «кругосвітньої подорожі» сахарної тростини, а тим паче на початку XIX ст. цукор уже не був настільки дорогим продуктом як раніше, проте на ньому усе ще можна було заробити мільйони. Саме промисловим виробництвом цукру, такого популярного сьогодні харчового вуглеводу, зацікавилася місцева глухівська еліта – Терещенки. Їхня цукрова імперія прогресивно розвивалася, розширювалася і зростала, а представники цієї родини поступово стали одними із найбагатших промисловців-цукрозаводчиків у регіоні та в Російській імперії.

Успішному поступальному розвитку цукроварень Терещенків і максимізації їхніх прибутків у другій половині XIX – на початку XX ст. сприяла насамперед економічна ситуація: величезне зростання промислового виробництва цукру з цукрового буряку, існуюча на той час митно-акцизна політика щодо іноземного цукру-сирцю із тростини та, як наслідок, швидкі процеси модернізації цукрової та кондитерської галузі в країні.

Виготовлення цукрового піску із буряків у Російській імперії, до складу якої тоді входила й колонізована Україна, розпочалося у 1802 р. Запозичений місцевими підприємцями у німецьких винахідників спосіб одержання кристалічного цукру із альтернативного цукроносу у країнах з помірним кліматом – буряків, по-перше, зменшив імпорту іноземних товарів; по-друге, нова сільськогосподарська культура сприяла економічному розвитку окремих регіонів, позаяк була більш прибутковою, ніж зернові.

З кожним роком вітчизняне цукро-

бурякове виробництво все впевненіше ставало на ноги, відбувалося масове будівництво цукрових заводів у Київській, Подільській та Чернігівській губерніях. Особливо бурхливий розвиток почався після скасування кріпосного права, коли цукрозаводчики, маючи досхочу дешевого палива – лісу, отримали ще й дармову робочу силу. Саме тоді тисячі пудів цукрового піску, який не поступався за якістю південно-американському, на своїх підприємствах-цукроварнях починають у промислових масштабах виробляти й Терещенки.

Успішному індустріальному зростанню, від примітивних та малорентабельних цукроварень до високопродуктивних парових цукрових заводів, посприяли технічне переоснащення виробництва, зіперте на західноєвропейські наукові винаходи (усі цукроварні перейшли на парові технології виробництва), та особлива митно-акцизна політика держави: високий митний тариф на закордонну цукрову продукцію всередині країни. Якраз ця законодавча сфера стала провідним чинником ціноутворення щодо імпортованого солодкого піску і спричинила дорожнечу колоніального цукру на внутрішньому ринку та позитивно вплинула на розвиток власної бурякоцукрової галузі. У підсумку в Україні почали виробляти більше дешевого цукру із місцевої сировини – буряків.

Якщо в 1881–1882 рр. підприємства Чернігівської губернії виробляли понад 400 тис. пуд. цукру, то в 1911 р. цей показник зріс до 7,5 млн. пуд. Загалом за двадцять років масштаби цукрового виробництва зросли в 19 разів.

Серед цих мільйонів пудів загальної статистики була і велика частка цукру, виготовленого на цукроварнях Терещенків, чий цукровий бізнес не обмежувався лише Чернігівщиною, а й розвивався

Цукор – найпопулярніший харчовий вуглевод

на Волині, Київщині, Житомирщині, Харківщині, Сумщині. Вони, ідучи у ногу із часом, модернізуючи власне виробництво технічними новинками та граючи за правилами імперії, за таких сприятливих умов стали новою елітою – заможною аристократією капіталу. Своїм цукром і рафінадом Терещенки та компанія (Харитоненки, Ханенки, Симиренки, Яхненки, Суханови) годували всю Російську імперію й торгували цією високорентабельною продукцією на світовому ринку, отримуючи надприбутки, пільги та переваги від уряду.

Впливаючи на економічний прогрес, Терещенки рухали суспільне життя як в цілому, так і локально, зокрема, на своїй батьківщині – у Глухові. У колишній гетьманській столиці вони створили десяток атракцій, які змінили архітектурне обличчя міста, почали займатися меценатством та вкладати мільйони рублів у професійну освіту й соціальний захист своїх працівників і населення. Це забезпечило місто інфраструктурою, сприяло впорядкуванню соціально-гуманітарного простору Глухова і перетворенню його в другій половині XIX – на початку XX ст. із «самого пошлого уездного городка» на культурний центр Лівобережжя.

ГЛУХІВСЬКІ КАМ'ЯНІ ХРЕСТИ

Ми продовжуємо цикл наукових статей з історії глухівських сакральних пам'яток, підготовлених нашим земляком, ученим-мистецтвознавцем, учасником багатьох міжнародних конференцій, автором численних наукових праць у спеціалізованих виданнях, людиною енциклопедичних знань Василем Пуцком. З першою статтею цього циклу, присвяченою Трьох-Анастасіївській церкві у Глухові, можна ознайомитись у № 1(109)2022 «Соборного майдану».

Упродовж минулого століття дослідники української скульптури XIX ст. мало цікавились доробком народних майстрів, особливо каменотесів. Проте їх творчу спадщину свого часу не обійшов увагою вже Т.Г. Шевченко, котрий, мандруючи Україною, замальовував кілька надмогильних кам'яних христів у Переяславі та Суботіві. На початку 1900-х рр. було надруковано про кам'яні хрести розвідку К. Широцького. Ще дещо пізніше з'явилася публікація старих надгробків С. Кузьміна. Чимало відтворень кам'яних христів розпорошено по різних виданнях з історії України, а також ілюстрованим часописам. Щодо фахових студій, то вони надовго зникли, бо радянські видавці надто жахалися христів, і через те, зокрема, нотатка автора статті від 1969 р. так і залишилася не надрукованою. Лише останнім часом стали з'являтися в цій галузі надзвичайно важливі й цікаві матеріали. Здається, до них тепер варто прилучити також подекуди зацілілі глухівські.

Надмогильні хрести з дикого каменю у великій кількості можна було бачити не лише на Вознесенському цвинтарі, але також й на інших кладовищах Глухова та його навколишніх сіл. Вони здебільшого виготовлені на замовлення людей середнього достатку, які не могли собі дозволити здобути дорогі мармурові чи гранітні надгробки, на той час як не бажали задовольнятися звичайними дерев'яними або залізними хрестами. З часом стали надавати перевагу кам'яним

хрестам ще й тому, що вважали їх вічними, поставленими назавжди.

Неподалік від Глухова, біля сіл Баничі і Кочерги, знаходилися родовища жорнового і дикого каменю, подібного до граніту, котрий, власне, й використовували в якості матеріалу для надгробків. Розвиток його художньої обробки припадає переважно на кінець XIX – початок XX ст., а потім, з огляду на загальні умови життя, швидко завмирає.

Порушивши питання про глухівський осередок виробництва христів з каменю, поки обмежимося оглядом лише однієї групи надгробків, розташованих саме на Вознесенському цвинтарі, церкву якого побудовано в 1767 р. Ймовірно, що вже при ній було закладено власне цвинтар, найбільш ранній кам'яний хрест на якому встановлено після 1788 р.: він досить масивний, чотирьохкінцевий, з ретельно обробленою чільною стороною, на котрій зображено різьбленням Голгофський хрест з відповідними написами, подібними до скоропису. Оформлення хреста, можна сказати, традиційне, схоже на архаїчні козацькі XVII–XVIII ст. Не виключено, що саме вони й правили за взірць.

Досить скромно оформлені також надгробні плити. Найбільш рання з числа розшуканих датована 1855 р. Ці плити-надгробки виготовлено за такою загальною схемою: у широкому узголів'ї зображено Голгофський хрест із знаряддям тортур обабіч й головою Адама попід ним, а нижче розташовано належні надписи. Ранні кам'яні надгробки звичайно прикрашено зображеннями, виконаними врізаною лінією, але на плитах 1866, 1879 і 1880 рр. зображення вже рельєфні. За стилем та характером виконання до цих надгробків наближаються кам'яні хрести з прямими раменами й рельєфним зображенням Голгофського хреста (1874 р. і також 1882 р. на могилі М.Ф. Кочеткіна). Найбільш ранні надгробки дуже масивні, зі спрощеною обробкою. Рельєфні зображення стають відомими в останні десятиліття XIX ст.

Недатований кам'яний хрест кінця XIX ст. із заокругленими кінцями рамен, наприклад, прикрашено з чільної сторони зображенням рельєфного хреста у вигляді двох джгутоподібних валиків, що перетинаються між собою, з промінням навколо перехрестя у вигляді

сонячного кола. Ця загальна схема в цілому відтворена на хресті над місцем поховання Г.П. Гриневського. Тут також накладний рельєфний хрест, широкий й плоский, поставлений до келиха й орнаментований накресленими ромбами. На кінцях цього кам'яного хреста вміщено рельєфні шестикінцеві зірки.

На початку 1900-х рр. виконано два хрести з рельєфними зображеннями Розп'яття. На одному з них вельми масивна фігура Христа зі збільшеними головою й кистями рук. Вгорі вміщено розгорнутий сувій та зображення Святого Духа у вигляді голуба, а долу – розгорнуту книгу з євангельськими висловами. Хрест виконано в новий час, але його рельєф на диво традиційний, хоча, звичайно, важко порівнювати з середньовічним кам'яним різьбленням. Монументальна фігура має чимало спільного з українською народною скульптурою, передусім дерев'яною. На превеликий жаль, у самому Глухові не збереглися її зразки, і тому будь-які припущення важко належно обґрунтувати, посилаючись на певні аналогії. Відомо, що народні майстри часто радикально адаптували й академічні взірці, виказуючи своє особисте їх розуміння. Подібний до вже згаданого хрест поставлено у 1910 р. над місцем поховання Є.І. Трушевої. Тут Розп'яття більш видовжених пропорцій, а над головою Христа лише сувій. Зворотна сторона виробу без зображень, тоді як у попередньому випадку наявний рельєфний хрест у келиху, а на кінцях рамен – зірки.

Схоже на те, що до кам'яного різьблення глухівських майстрів таки потрапляють елементи нового стилю, запозичені головним чином з місцевих іконостасів, які на той час прикрашали місцеві церкви. На хресті 1909 р. знаходимо рельєфне зображення євхаристійного келиха з голубом, що означає Святий Дух, і дві майже лялькові голівки янголів, розташовані обабіч. Під келихом розташовано овальне заглиблення, ймовірно призначене для портрета небіжчика. До цього кам'яного хреста, встановленого над похованням П.Ф. Рєви, за своїм загальним характером рельєфу подібний хрест 1914 р. на могилі М.К. Козлова поза кладовищенським муром, де ховали самогубців. В останньому випадку лише в перехресті вміщено рельєфне зображення херувима з розпростертими крилами.

Неподалік від церкви довго лежав кам'яний обеліск з рельєфним зображенням на чільному боці янгола, котрий сурмить, стоячи на розгорнутій книзі з віршованим текстом:

«Раздастся трубный глас:

В могилы жизнь волеется.

Глагол предавшего за нас себя

К вечной жизни воззовет и тебя».

На бічних сторонах надгробка можна бачити рельєфні зображення корогв. Якби на цьому обеліску 1904 р. не було дати, важко було б передбачити його виконання саме в цей період пануючого модерну. У фігурі янгола так багато архаїчних рис, що радше можна прийняти витвір за середньовічний. Суто народне осмислення образу з підкреслено великою головою і з цілком свідомим недодержанням пропорцій побудови людського тіла перетворюється на художній засіб. Подібне трактування постаті відоме здавна, зокрема у київському пластичному мистецтві початку XIII ст. Нам невідомо, хто був за походженням і соціальною приналежністю глухівський різьбяр-каменотес, але можна сказати, що він мало схожий на міського ремісника.

У статті зроблено спробу охарактеризувати лише кілька кам'яних хрестів та надгробків, розташованих на глухівському Вознесенському цвинтарі. Але вони також існували на кладовищах Красної Гірки, Веригіна, Усівки й Нової

Вознесенська цвинтарна церква (1767 р.). Фото Ю. Москаленка

Греблі. Старі люди, що добре пам'ятали передреволюційні часи, розповідали про виготовлення кам'яних хрестів у Глухові поодинокими майстрами, здебільшого похилого віку, але вже не могли пригадати їх прізвища. Говорили, що працювали досить повільно, і виконання одного хреста розтягувалося на кілька місяців.

Байдуже ставлення до кам'яних надгробків протягом довгого часу оберну-

лося їх втратою, бо навіть не спадало на думку, що йдеться про меморіальну скульптуру. Зовсім інакше ставляться до таких пам'яток, скажімо, серби, котрі ретельно вивчають творчу спадщину народних різьбярів, знаходячи серед них насправді талановитих майстрів. Поки є що шукати також у нас, але скоро стане запізно.

Василь Пуцко

ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ГЛУХОВА

Світлана ЖУКОВА

Заступниця генеральної директорки Національного заповідника «Глухів»

Глухів по праву вважається одним з провідних історичних міст України, однією з гетьманських столиць. Старовинний центр міста формує Соборний (Радний) майдан, де відбувалися козацькі ради й обирали трьох останніх гетьманів Лівобережжя: Івана Скоропадського, Данила Апостола, Кирила Розумовського. Посеред майдану – Миколаївська церква – найдавніша

збережена культова споруда Глухова. Залишки міських укріплень акцентує мурована Київська брама.

З Глуховом пов'язані не тільки державницькі змагання останнього етапу Гетьманщини, розвиток української культури XVIII ст. (всесвітньо відомі композитори, глухівці Дмитро Бортнянський і Максим Березовський), козацьке літописання XVII–XVIII ст., а й українське відродження другої половини XIX – початку XX ст., представлене іменами художника Георгія Нарбута, істориків Федора Уманця, Дмитра і Петра Дорошенків, Віктора Романовського, кінорежисера Олександра Довженка, мистецтвознавця Федора Ернста, правника Миколи Василенка, родиною українських промисловців і

меценатів Терещенків.

У місті збереглося чимало історичних будівель, пов'язаних з іменами видатних українців. Його історико-культурна, архітектурна та містобудівна спадщина представлена кількома десятками об'єктів культурної спадщини, 37 з яких мають статус пам'яток архітектури, містобудування, історії і знаходяться під охороною держави (7 – національного значення, 30 – місцевого значення).

Чи кожне більш-менш привабливе місце може бути об'єктом туристичного використання. Його підсилюють і надають більшій привабливості ступінь відомості, популярності, наявності зручної комунікації й достатньої туристичної інфраструктури, але головний

Історичний центр - територія Національного заповідника «Глухів». Фото Ю. Москаленка

← чинник – ступінь географічної концентрації туристичних об'єктів.

Пам'ятки архітектури Глухова розташовані компактною групою в історичному центрі міста на території 75 га. Вони використовуються Заповідником як туристичні об'єкти при проведенні оглядових та тематичних екскурсій. У закладі працюють відділ науково-дослідної та просвітницької роботи і відділ музейної та науково-фондової діяльності, які розробили 18 екскурсійних маршрутів, по яким щорічно проходять кілька десятків тисяч відвідувачів.

Найбільшою популярністю користуються маршрути «Оглядова екскурсія

містом», «Глухів – столиця Гетьманщини», «Вежа водогону» тощо. З метою збільшення чисельності екскурсантів у ході проведення науково-дослідних робіт створені додаткові об'єкти показу: родинна усипальниця Терещенків, тимчасові виставки, оглядові майданчики водонапірної вежі та дзвіниці Трьох-Анастасіївської церкви.

Перші дві екскурсії включають показ і розповідь про об'єкти, які дають уяву про історію міста від моменту його заснування, розвитку, занепаду і возвеличення до столиці Гетьманщини (Київська брама Глухівської фортеці, Миколаївська церква, Спасо-Преобра-

женська церква тощо). Маршрут привертає до себе увагу насамперед тим, що в шкільних програмах з історії України є теми, які безпосередньо стосуються глухівських пам'яток: Радного майдану, Миколаївської церкви, Троїцького собору, гетьманського двору.

Тематична екскурсія «Глухів – музичний» розкриває історію виникнення першої в Україні співацької школи у Миколаївській церкві, знайомить відвідувачів з життєвим і творчим шляхом композиторів М. Березовського та Д. Бортнянського, а маршрут «Храми Глухова» знайомить з витворами видатних представників української архітектурної школи XVII–XVIII ст. Привертає увагу відвідувачів і маршрут «Глухів – Терещенків» з оглядом глухівської резиденції відомої родини українських підприємців і меценатів, комплексу пам'яток громадського призначення, збудованого коштом братів Терещенків.

Аналіз технічного стану глухівських пам'яток, їх різноманітність і щільність показали, що найбільший ефект можуть дати екскурсійні маршрути категорії «суперточка-тур». В Україні до таких суперточок належать, наприклад, могила Т. Шевченка у Каневі, Почаївська лавра на Тернопільщині, а у Глухові – пам'ятка архітектури і містобудування «Башта водогону» з оглядовим майданчиком на висоті 40 м. При цьому вигляд історичного міста оцінюється як основний ресурс туризму.

Одним із чинників збереження архітектурних пам'яток Глухова є використання їх як культурних цінностей.

Будинок міського голови В. Амосова (друга половина XIX ст.). Фото Ю. Москаленка

Реставрація, а згодом і музеєфікація пам'яток «Дворянське зібрання», «Садібний будинок Кочубеїв», «Київська брама Глухівських міських укріплень» дали змогу створити в них відповідно нові експозиції міського краєзнавчого музею, музею археології, виставок, які діють на постійній основі. Вони розширили туристичну інфраструктуру Глухова, зробили його більш привабливим для відвідувачів.

Зазвичай до екскурсійних маршрутів залучаються найбільш цікаві з точки зору архітектури та історичних подій об'єкти показу. Незважаючи на те, що Заповідник виокремив такі об'єкти, кожна з 37-ми нерухомих пам'яток, які знаходяться на його території, може претендувати на атракційність. Подаємо їх повний перелік з надією на зацікавленість ними потенційними гостями та відвідувачами Глухова.

Один з корпусів земської лікарні, збудованої коштом Н. Терещенка (1880-1890 рр.). Фото Ю. Москаленка

**Перелік пам'яток історико-культурної спадщини, розташованих на території
Національного заповідника «Глухів» та в його охоронних зонах**

№ з/п	Назва пам'ятки, датування, адреса розташування	Вид (види) пам'ятки	Охоронний номер, рішення про взяття на облік пам'ятки	Характер використання (приспосовування), балансоутримувач (власник) пам'ятки
Національного значення				
1.	Миколаївська церква [1693–1695 рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., пл. Соборний майдан	архітектури, історії	Охор. № 180032-Н Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 р. № 929	культове приміщення релігійна громада
2.	Спасо-Преображенська церква [1765 р.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Спаська, 4	архітектури, історії	Охор. № 180034-Н Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 р. № 929	культове приміщення релігійна громада
3.	Київська брама Глухівських міських укріплень [1766–1769 рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Києво-Московська, 69	архітектури, історії	Охор. № 180030-Н Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 р. № 929	частина музейної експозиції Національний заповідник «Глухів»
4.	Трьох-Анастасіївська церква [1884–1893 рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Спаська, 2	архітектури, історії, монументального мистецтва	Охор. № 180033-Н Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 р. № 929	культове приміщення релігійна громада
5.	Глухівський учительський інститут [1874–1879 рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Києво-Московська, 24	архітектури, історії	Охор. № 180031/1-Н Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 р. № 929	заклад освіти Глухівський національний педагогічний університет ім. О.Довженка
6.	Глухівська чоловіча гімназія [80-ті роки XIX ст.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Києво-Московська, 24	архітектури, історії	Охор. № 180031/2-Н Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 р. № 929	заклад освіти Глухівський національний педагогічний університет м. О.Довженка
7.	Пансіон Глухівської чоловічої гімназії [1880–1892 рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Києво-Московська, 24	архітектури, історії	Охор. № 180031/2-Н Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2012 р. № 929	заклад освіти Глухівський національний педагогічний університет м. О.Довженка
Місцевого значення				
8.	Вознесенська церква [1767–1867 рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Пирогова, 1	архітектури, містобудування	Охор. № 107-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	культове приміщення релігійна громада
9.	Будинок повітового земства [1913 р.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Києво-Московська, 51	архітектури, містобудування, історії	Охор. № 110-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	заклад освіти ВСП «Професійно-педагогічний фаховий коледж Глухівського національного педагогічного університету ім. О.Довженка»
10.	Жіноча гімназія [1894–1896 рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Вознесенська, 13	архітектури, містобудування	Охор. № 111-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	заклад освіти Загальноосвітня школа I–III ступенів № 1
11.	Дворянське зібрання [1811 р.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Терещенків, 42	архітектури, містобудування	Охор. № 108-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	заклад культури Національний заповідник «Глухів»
12.	Садіба Неплюєвих [кінець XIX ст.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Києво-Московська, 43	архітектури, містобудування	Охор. № 109-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	адміністративне приміщення Глухівська міська рада
13.	Будинок А.Бештака [початок XIX ст.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Києво-Московська, 49	історії, архітектури, містобудування	Охор. № 113-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	торгівельний комплекс приватна власність
14.	Банк Н.Терещенка [кінець XVIII – кінець XIX ст.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Шевченка, 10	архітектури, містобудування	Охор. № 113-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	адміністративне приміщення Національний заповідник «Глухів»
15.	Башта водогону [1927–1928 рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Терещенків, 26/б	архітектури, містобудування	Охор. № 112-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	об'єкт екскурсійного показу Відділ культури Глухівської міської ради
16.	Будинок садібний [початок XIX ст.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Терещенків, 34	архітектури, містобудування	Охор. № 334-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	не використовується приватна власність

17.	Ремісничє училище ім. Н.Терещенка [1889–1904 рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Терещенків, 36	історії, архітектури, містобудування	Охор. № 341-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	заклад освіти ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж Сумського НАУ»
18.	Садібний будинок Кочубеїв [1904 р.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Шевченка, 30	архітектури, містобудування	Охор. № 356-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	заклад культури Національний заповідник «Глухів»
19.	Будинок житловий [кінець XVIII ст.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Путивльська, 3	архітектури, містобудування	Охор. № 337-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	житлове приміщення мешканці
20.	Будинок П. Лютого [кінець XIX ст.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Києво-Московська, 34	архітектури, містобудування	Охор. № 209-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	заклад культури Національний заповідник «Глухів»
21.	Садібний будинок міського голови Амосова [1910-ті рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Вознесенська, 46	архітектури, містобудування	Охор. № 352-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	заклад освіти Відділ освіти Глухівської міської ради
22.	Садіба Александровичів [1860-ті рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Лугова, 3, 11, 13	архітектури, історії	Охор. № 342-См Розпорядження представника Президента України в Сумській області від 29.04.1994 р. № 134	житлове приміщення мешканці
23.	Будинок Г. Біловського [1855 р.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., пров. Михайлівський, 7	історії, архітектури, містобудування	Охор. № 343-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	торгове приміщення Підприємство обслуговування «Глухівський ринок»
24.	Будинок А.Я. Терещенка [1870-ті рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Терещенків, 45	історії, архітектури, містобудування	Охор. № 339-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	адміністративне приміщення Інститут луб'яних культур Національної академії аграрних наук України
25.	Корпус жіночий Земської лікарні [1880–1990-ті рр.] (дерев.) м. Глухів Сумської обл., вул. Інститутська, 3	історії, архітектури, містобудування	Охор. № 338/1-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	медичний заклад «Сумський обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф»
26.	Корпус чоловічий Земської лікарні [1880 р.] (дерев.) м. Глухів Сумської обл., вул. Інститутська, 3	історії, архітектури, містобудування	Охор. № 338/2-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	медичний заклад КНП «Глухівська міська лікарня» Глухівської міської ради
27.	Відділення інфекційне Земської лікарні [1895 р.] (дерев.) м. Глухів Сумської обл., вул. Інститутська, 3	історії, архітектури, містобудування	Охор. № 338/3-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	медичний заклад Глухівський міський центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів
28.	Будинок адміністративний [1957 р.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Шевченка, 6	архітектури, містобудування	Охор. № 210-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	адміністративне приміщення Глухівська міська рада
29.	Будинок Шапоріних [друга половина XIX ст.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Матросова, 14	історії, архітектури, містобудування	Охор. № 349-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	житлове приміщення мешканці
30.	Дитячий притулок Н. Терещенка (флігельний будинок) [1872 р.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Києво-Московська, 45	історії, архітектури, містобудування	Охор. № 336-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	заклад освіти Загальноосвітня школа I–III ступенів № 3
31.	Тюремний замок (повітовий острог) [1842 р.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., пров. Спартак, 4	архітектури, містобудування	Охор. № 345-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	не використовується Відділ культури Глухівської міської ради
32.	Трикласне міське училище ім. Ф. Терещенка (фасадний будинок) [1903 р.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Києво-Московська, 45	історії, архітектури, містобудування	Охор. № 348-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	заклад освіти Загальноосвітня школа I–III ступенів № 3
33.	Особняк [1915 р.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Путивльська, 1	архітектури, містобудування	Охор. № 346-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	заклад освіти Відділ освіти Глухівської міської ради
34.	Поштово-телеграфна контора (Будинок Миклашевських) [кінець XVIII – друга половина XIX ст.] (перейдубов.) (мур.) м. Глухів Сумської обл., пров. Поштовий, 4	історії, архітектури, містобудування	Охор. № 340-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	не використовується Сумська дирекція АТ «Укрпошта»
35.	Веригінське міське училище [1905–1906 рр.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., пров. Шкільний, 1	архітектури, містобудування	Охор. № 347-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 15.09.2010 р. № 706/0/16–10	заклад освіти Загальноосвітня школа I–II ступенів № 4
36.	Безплатна лікарня святої Єфросинії [1879 р.] (мур.) м. Глухів Сумської обл., вул. Києво-Московська, 47	історії	Охор. № 2246-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 30.12.2008 р. № 1642/0/16–08	медичний заклад КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги» Глухівської міської ради
37.	Історичний центр міста Глухова XII–XVIII ст. в межах Національного заповідника «Глухів»	археології, історії, містобудування, ландшафту	Охор. № 2603-См Наказ Міністерства культури і туризму України від 14.04.2014 р. № 212	територія НЗ «Глухів»

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено у науково-дослідному відділі Заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА
Юрій КОВАЛЕНКО
Людмила АРТЕМОВА
Олександр МІРОШНИЧЕНКО
Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО